

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS

ROCZNIKI NAUKOWE
STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

Received: 05.12.2023

Acceptance: 02.02.2024

Published: 20.03.2024

JEL codes: Q11, Q13, Q18

Annals PAAAE • 2024 • Vol. XXVI • No. (1)

License: Attribution 3.0 Unported (CC BY 3.0)

DOI: 10.5604/01.3001.0054.2851

DOROTA PASIŃSKA¹

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy, Polska

ZMIANY SPOŻYCIA I ROLA SAMOZAOPATRZENIA W MIĘSO DROBIOWE W POLSCE W LATACH 2005-2022

Słowa kluczowe: gospodarstwa domowe, mięso drobiowe, spożycie, samozaopatrzenie, cena detaliczna

ABSTRAKT. Celem artykułu jest rozpoznanie zmian w konsumpcji mięsa drobiowego surowego (schłodzonego i mrożonego) w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych ludności, ze szczególnym zwróceniem uwagi na samozaopatrzenie. W długim okresie samozaopatrzenie w drób wykazuje tendencję do spadku jego poziomu i jest ono zróżnicowane w badanych grupach, co znajduje potwierdzenie w badaniach. Do realizacji celu wykorzystano metody statystyki opisowej (analiza zmian w czasie i analiza struktury) oraz badania budżetów gospodarstw domowych prowadzone przez GUS. Badaniami objęto dane za lata 2005, 2010 i 2015-2022. Spożycie naturalne mięsa drobiowego (w tym zarówno mięsa z kur, kogutów i kurcząt, jak i pozostałego drobiu) zmniejszało się we wszystkich grupach gospodarstw domowych. Malejącej autokonsumpcji tego mięsa towarzyszyło obniżanie udziału samozaopatrzenia w jego spożyciu. W badanym okresie najwięcej drobiu z samozaopatrzenia spożywano w gospodarstwach domowych rolników, najmniej w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek. W gospodarstwach domowych o wyższych dochodach część samozaopatrzenia w drób jest prawdopodobnie częściej zastępowana produktami niszowymi i przetworzonymi oraz posiłkami spożywanymi poza domem, natomiast w gospodarstwach domowych o niskich dochodach – asortymentami pochodzącymi z drobiu konwencjonalnego. Zmniejszanie liczby gospodarstw utrzymujących drób nie będzie sprzyjać zwiększeniu samozaopatrzenia.

¹ Corresponding author: pasinska@ierigz.waw.pl

WSTĘP

Według danych bilansowych GUS w Polsce najwięcej spożywa się mięsa wieprzowego, a drugą pozycję zajmuje mięso drobiowe [GUS 2007-2022]. Odmienne sytuacja wygląda w gospodarstwach domowych, w których najwięcej konsumuje się mięsa drobiowego. W 2022 roku przeciętne spożycie mięsa wieprzowego w gospodarstwach domowych zmniejszyło się w porównaniu z 2005 rokiem o 7,5% – do 14,88 kg na osobę, a mięsa drobiowego o 10,4% – do 16,56 kg na osobę.

Ze względu na sposób dystrybucji (pochodzenia przedmiotów, źródło pochodzenia dóbr konsumpcyjnych) wyróżnia się: konsumpcję towarową (rynkową), naturalną (samozaopatrzenie, autokonsumpcja)² i społeczną [Komor i in. 2020, Borowska i in. 2020]. Istotą pierwszej z nich jest wykorzystanie dóbr zakupionych na rynku. Rozwój społeczno-gospodarczy sprzyja wzrostowi jej udziału [Borowska i in. 2020]. Samozaopatrzenie jest to całość lub część produkcji, której nie sprzedaje się na rynek, a spożywa się ją w gospodarstwie domowym [Kostov i Lingard 2002, Trębska 2020]. Według GUS spożycie naturalne, to towary i usługi konsumpcyjne pobrane z prowadzonej działalności gospodarczej na własny rachunek lub z działalności rolniczej [GUS 2023a]. W krajach rozwiniętych występuje denaturalizacja spożycia, która charakteryzuje się zmniejszaniem samozaopatrzenia w spożyciu ogółem [Komor i in. 2020]. Źródłem finansowania konsumpcji społecznej są środki publiczne (budżet centralny, budżety terenowe) lub pochodzące z przedsiębiorstw [Kos i Nowak 1988, Borowska i in. 2020, Komor i in. 2020].

Samozaopatrzenie jest różnie postrzegane. Michael Brüntrup i Franz Heidhues [2002] zwracają uwagę, że ukierunkowanie rolnictwa na zaspokajanie własnych potrzeb może być utożsamiane z zacofaniem, nieefektywnością, dodatkowo może przyczyniać się do wyhamowywania wzrostu gospodarczego i poprawy wydajności. Oprócz zacofania i nieefektywności, rolnictwo na własne potrzeby może stanowić synonim ubóstwa, może powodować odporność na zmiany i innowacje [Brüntrup i Heidhues 2002]. Gospodarstwa takie częściej prowadzą produkcję wielokierunkową [Trębska 2020]. Samozaopatrzenie może przyczyniać się do stabilizacji niestabilnych źródeł utrzymania na obszarach wiejskich [Buchenrieder 2007]. Żywność pozyskana w ten sposób nie jest obciążona marżą, w związku tym jest tańsza [Rejman 2010].

Zdania badaczy dotyczące zmian w spożyciu żywności z samozaopatrzenia w gospodarstwach domowych są podzielone. Józef S. Zegar zauważył, że postępuje proces „wycofywania się z produkcji gospodarstw samozaopatrzeniowych, w każdym bądź razie ograniczania produkcji – także na spożycie naturalne. Za wcześnie wyrokować czy proces

² W artykule zamiennie używa się pojęć samozaopatrzenie, autokonsumpcja i spożycie naturalne, choć np. Czesław Kos i Jan Nowak [1998] podkreślają, że autokonsumpcja obejmuje wyłącznie żywność, która pochodzi z własnej produkcji. Według tych badaczy, nie są częścią autokonsumpcji dary, które są przekazywane z bliskiego sąsiedztwa [Trębska 2020].

ten doprowadzi w ogóle do zaniku takiej produkcji. Zbyttna unifikacja i przechemizowanie żywności oraz zainteresowanie żywnością naturalną może zahamować ten proces” [Zegar 2007, s. 47]. Z drugiej, strony według Marioli Kwasek [2002, 2012] o zmniejszeniu roli samozaopatrzenia decyduje rozwój społeczno-gospodarczy kraju, wzrost dochodów ludności, a także rozszerzony asortyment produktów spożywczych. W krajach wysoko rozwiniętych może ono nawet zanikać [Kwasek 2002]. Tomasz Zalega [2012] podkreśla, że wzrostowi dochodów i rozwoju gospodarczego kraju towarzyszy odchodzenie od samozaopatrzenia na rzecz zakupów na rynku. Według Joanny Stanisławskiej i zespołu badawczego [2014], skłonność do korzystania z samozaopatrzenia jest zróżnicowana w różnych grupach gospodarstw domowych, decydować może o tym ich kondycja finansowa³, która w przypadku gospodarstw domowych rolników może być słabsza w stosunku do innych gospodarstw domowych. W konsekwencji gospodarstwa te mogą w większym stopniu korzystać z samozaopatrzenia z gospodarstwa rolnego lub działki [Stanisławska i in. 2014]. Jeśli producenci rolni mają możliwość wyboru produktów żywnościowych spośród szerokiego asortymentu, kupują więcej na rynku. W takiej sytuacji zmniejsza się udział samozaopatrzenia, bowiem dochody w gospodarstwach domowych zwiększają się [Chmielewska 1993]. Philip Kostov i John Lingard [2004] wskazują, że producenci rolni zorientowani na rynek szybko reagują na polepszenie warunków rynkowych, rezygnując z konsumpcji na rzecz sprzedaży na rynku. Reakcja producentów rolnych zorientowanych na własne potrzeby na takie zmiany będzie wolniejsza i słabsza. Danuta Zawadzka [2015] podkreśla, że szczególnie istotne są dwie przyczyny zmniejszenia udziału samozaopatrzenia w konsumpcji mięsa. Jest to spadek opłacalności chowu oraz zmniejszanie liczby małych gospodarstw (rezygnacja z kontynuowania działalności). Według Aleksandra Grzelaka [2008], samozaopatrzenie maleje, gdy rośnie stopień towarowości gospodarstw rolnych. Z badania Pauliny Trębskiej [2016] dotyczącego wiejskich gospodarstw domowych zlokalizowanych na Mazowszu, wynika, że większej liczbie osób w gospodarstwach domowych przy większej liczbie tych, którzy są producentami rolnymi towarzyszy większy poziom samozaopatrzenia.

Celem artykułu jest rozpoznanie zmian w konsumpcji i samozaopatrzeniu w drób w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych. W długim okresie samozaopatrzenie w drób wykazuje tendencję do spadku jego poziomu, jest ono zróżnicowane w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych ludności.

³ Na przykład Joanna Stanisławska i zespół badaczy [2014] do oceny kondycji finansowej wykorzystali miernik syntetyczny kondycji finansowej gospodarstw domowych rolników, który określono przy wykorzystaniu metody TOPSIS, wykorzystując: wielkość dochodu rozporządzalnego, wielkość wydatków ogółem, udział wydatków na żywność oraz na użytkowanie mieszkania i nośniki energii w wydatkach ogółem, stopę oszczędności i wielkość dochodów pochodzących ze świadczeń z pomocy społecznej.

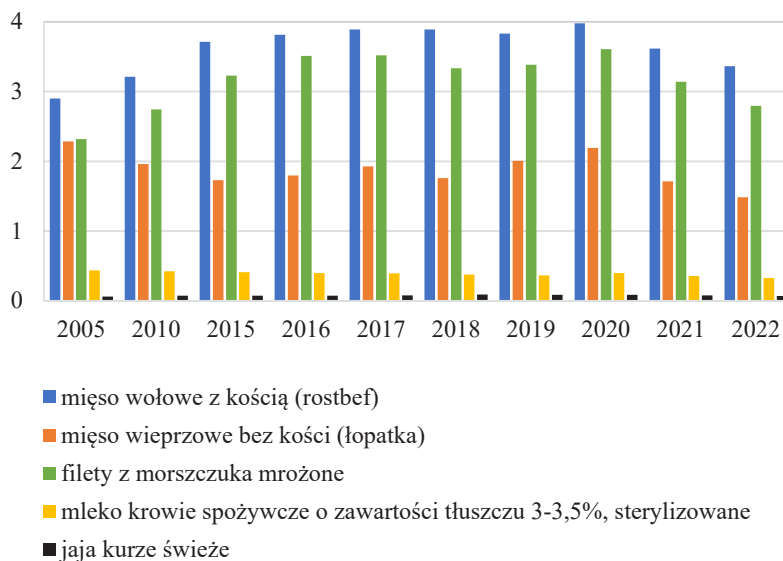
MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

W badaniach wykorzystano publikowane i niepublikowane roczne dane GUS (budżety rodzinne, ceny detaliczne, wskaźniki zmian cen detalicznych) dotyczące lat 2005, 2010 i 2015-2022. W badaniach pominięto lata 2006-2009 i 2011-2014, ze względu na okresowe obawy konsumentów dotyczące spożycia mięsa drobiowego związane z gripą ptaków [Zawadzka 2015]. Większość badań w zakresie samozaopatrzenia dotyczy mięsa i przetworów lub tylko mięsa, pomija się w nich kształtowanie się samozaopatrzenia w mięso z kur, kogutów i pozostałego drobiu w długim okresie, co stanowiło inspirację do podjęcia się tego badania. W badaniach uwzględniono jedno kryterium klasyfikacji gospodarstw domowych, tj. według głównego źródła uzyskiwanych dochodów, bowiem GUS nie publikuje danych o autokonsumpcji dla innych kryteriów klasyfikacji. Wykorzystywano przede wszystkim metody statystyki opisowej (średnia, wskaźniki dynamiki i struktury). W długim okresie samozaopatrzenie w drób wykazuje tendencję do spadku jego poziomu, jest ono zróżnicowane w grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych.

WYNIKI BADAŃ

W 2022 roku w porównaniu do 2005 roku, przeciętne miesięczne spożycie mięsa drobiowego zmniejszyło się we wszystkich badanych grupach gospodarstw domowych (tabela 1). Najwięcej drobiu spożywano w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów, najmniej w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek. W przypadku tych drugich, miało to prawdopodobnie związek z częstszym spożywaniem przez takie osoby posiłków poza domem, a także wyższymi dochodami rozporządzalnymi na osobę. W 2022 roku wydatki gospodarstw domowych tej grupy na gastronomię były trzykrotnie wyższe niż w gospodarstwach rolników, a w 2010 roku sześciokrotnie wyższe. W latach 2005, 2010 i 2015-2022 dochód rozporządzalny na osobę w tej grupie był wyższy nie tylko w porównaniu z gospodarstwami domowymi ogółem (od 14 do 28%), ale także w zestawieniu z pozostałymi grupami gospodarstw domowych badanymi przez GUS. W 2022 roku udział wydatków na gastronomię w wydatkach na towary i usługi konsumpcyjne, w porównaniu z 2010 rokiem, zwiększył się we wszystkich badanych grupach gospodarstw domowych.

Warto zwrócić uwagę na relację pomiędzy drobiem a jego substytutami. Wyższy poziom spożycia mięsa drobiowego na osobę w gospodarstwach domowych niż innych rodzajów mięs, może mieć związek z jego konkurencyjną przewagą cenową względem innych gatunków mięs (rysunek 1), chociaż Bogdan Sojkin [1994] podkreśla, że o poziomie spożycia decydują przede wszystkim dochody konsumenta, a cena oddziałuje na poziom konsumpcji w sposób wtórny. Z drugiej strony, badanie ankietowe Marka Adamskiego

Rysunek 1. Relacje cen detalicznych produktów żywnościowych substytucyjnych za 1 kg (1 szt. w przypadku jaj) w stosunku do cen detalicznych 1 kg kurczęcia patroszonego
Źródło: opracowanie własne na podstawie [GUS 2023b]

i zespołu badawczego [2017] potwierdza, że najważniejszymi dla konsumenta kryteriami wyboru mięsa drobiowego jest jego świeżość i cena. W 2022 roku za 1 kg wołowiny trzeba było zapłacić ponad trzykrotnie więcej niż za kurczaka patroszonego, o 49% więcej za 1 kg łopatki (wieprzowej) i prawie trzykrotnie więcej niż za filet z morszczuka (rysunek 1). W porównaniu do 2005 roku w 2022 roku relacje te polepszyły się na korzyść drobiu w relacji do mięsa wołowego z kością, filetu z morszczuka i jaj konsumpcyjnych. Innymi atutami mięsa drobiowego jest czas przygotowania do spożycia, łatwość w obróbce kulinarnej i dostępność w kanałach handlu detalicznego (jest większa niż np. mięsa wołowego i cielęcego).

W 2022 roku w porównaniu do 2005 roku, samozaopatrzenie w mięso drobiowe zmniejszyło się we wszystkich grupach gospodarstw domowych (tabela 1). Malejąca rola samozaopatrzenia miała związek m.in. ze zmniejszającą się liczbą gospodarstw utrzymujących drób. W 2022 roku w porównaniu z 2005 rokiem, zmniejszyła się liczba gospodarstw utrzymujących kury nioski i brojlery kurcze (odpowiednio z 1156,2 tys. do 354 tys. i z 251,6 tys. do 71,8 tys.) [GUS 2006, 2022].

W badanym okresie udział samozaopatrzenia w mięso drobiowe malał we wszystkich grupach gospodarstw domowych (tabela 1). Największy zanotowano w gospodarstwach domowych rolników, co według Barbary Chmielewskiej mogło wynikać „ze specyficznego powiązania funkcji produkcyjnych i gospodarstwa domowego” [Chmielewska 2000,

Tabela 1. Przeciętne miesięczne spożycie mięsa drobiowego ogółem w gospodarstwach domowych i z samozaopatrzenia oraz udział tego samozaopatrzenia

Wyszczególnienie	Lata										2022/ 2005
	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Spożycie mięsa drobiowego [kg/osobę]											I* [%]
Ogółem	1,54	1,52	1,53	1,57	1,56	1,53	1,53	1,55	1,45	1,38	89,6
Pracowników	1,35	1,36	1,39	1,40	1,40	1,37	1,39	1,42	1,32	1,27	94,1
Pracujących na własny rachunek	1,29	1,33	1,29	1,38	1,30	1,25	1,25	1,34	1,23	1,14	88,4
Rolników	1,78	1,67	1,68	1,81	1,77	1,64	1,69	1,67	1,46	1,39	78,1
Rencistów	1,87	1,98	1,95	2,02	2,07	2,11	2,10	2,09	2,04	1,81	96,8
Emerytów	1,96	2,00	1,98	2,04	2,00	2,02	2,03	2,02	1,91	1,83	93,4
Samozaopatrzenie w spożyciu mięsa drobiowego [kg/osobę]											I* [%]
Ogółem	0,19	0,13	0,10	0,10	0,08	0,07	0,05	0,05	0,04	0,04	21,1
Pracowników	0,10	0,08	0,06	0,06	0,06	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03	30,0
Pracujących na własny rachunek	0,06	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,01	16,7
Rolników	1,12	0,80	0,62	0,64	0,53	0,44	0,35	0,33	0,31	0,26	23,2
Rencistów	0,20	0,15	0,11	0,10	0,08	0,08	0,05	0,03	0,04	0,05	25,0
Emerytów	0,17	0,12	0,09	0,09	0,08	0,05	0,05	0,04	0,03	0,03	17,6
Udział samozaopatrzenia w spożyciu mięsa drobiowego [%]											U** [p.p.]
Ogółem	12,3	8,6	6,5	6,4	5,1	4,6	3,3	3,2	2,8	2,9	-9,4
Pracowników	7,4	5,9	4,3	4,3	4,3	2,9	2,9	2,1	2,3	2,4	-5,0
Pracujących na własny rachunek	4,7	3,8	3,1	2,9	2,3	2,4	2,4	2,2	1,6	0,9	-3,8
Rolników	62,9	47,9	36,9	35,4	29,9	26,8	20,7	19,8	21,2	18,7	-44,2
Rencistów	10,7	7,6	5,6	5,0	3,9	3,8	2,4	1,4	2,0	2,8	-7,9
Emerytów	8,7	6,0	4,5	4,4	4,0	2,5	2,5	2,0	1,6	1,6	-7,0

* I – wskaźnik dynamiki [%]

** U – różnica udziałów [punkty procentowe]

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS [2006, 2011, 2016-2023]

s. 698]. Warto zauważyć, że w badanym okresie poprawiła się sytuacja dochodowa gospodarstw domowych rolników względem gospodarstw domowych ogółem, bowiem w 2005 roku średni dochód rozporządzalny gospodarstwa domowego rolników stanowił około 80% tego osiąganego przez gospodarstwa ogółem, a w 2022 roku był wyższy o około 2%. Badanie Joanny Stanisławskiej i zespołu badawczego [2014] potwierdziło, że poprawa sytuacji finansowej gospodarstw domowych rolników powoduje zmniejszenie samozaopatrzenia. Dużą rolę samozaopatrzenia w drób w gospodarstwach domowych rolników potwierdzają rezultaty badań prowadzonych przez Danutę Zawadzką [2015] i Krystynę Świetlik [2008].

W analizowanych latach największy udział w spożyciu mięsa drobiowego miało mięso z kur, kogutów i kurcząt (od 85% do 91%) (tabele 1 i 2). Dwa najważniejsze powody zakupu tego mięsa, według badania Anny Augustyńskiej-Prejsnar i zespołu badawczego [2014] przeprowadzonego wśród studentów uczelni rzeszowskich w 2013 roku, to niska cena i łatwość przyrządzenia. W 2022 roku w porównaniu do 2005 roku, zmalało spożycie mięsa z kur, kogutów i kurcząt (od 5,3% w gospodarstwach domowych rencistów do 14,9% w gospodarstwach pracujących na własny rachunek) i z samozaopatrzenia we wszystkich badanych grupach gospodarstw domowych (od 67,7% w gospodarstwach pracowników do 83,3% w gospodarstwach emerytów) (tabela 2). W latach 2005, 2010 i 2015-2022 największy udział samozaopatrzenia w spożyciu mięsa z kur, kogutów i kurcząt notowano w gospodarstwach domowych rolników (wahał się on od 17,1% w 2022 roku do 55,7% w 2005 roku). Najniższy poziom spożycia (0,01-0,04 kg/osobę miesięcznie) i udział samozaopatrzenia w mięso kur, kogutów i kurcząt występował w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek (od 1,0% do 3,5%).

W 2022 roku przeciętne miesięczne spożycie mięsa pozostałego drobiu na osobę w gospodarstwach domowych ogółem ukształtowało się na podobnym poziomie jak w 2005 roku (0,18 kg), ale było wyższe niż w 2010 roku (tabela 3). W latach 2016-2021 zwiększyło się ono w porównaniu z latami 2005 i 2010. Wydaje się, że zmiany te wynikały m.in. z poprawy dostępności niszowych gatunków drobiu w sklepach (np. kawałki indyka, tuszki kaczki, porcje rosółowe z indyka, a także dostępność kaczki w większości sieci handlowych przez cały rok). Rekordowy poziom miesięcznego spożycia pozostałego drobiu na osobę w gospodarstwach domowych odnotowano w 2020 roku. Zmniejszyły się wówczas ceny detaliczne tego drobiu, a zdrożały inne źródła białka zwierzęcego (wieprzowiny, wołowiny, ryb i owoców morza, jaj). Zwiększeniu spożycia w gospodarstwach domowych sprzyjał rozwój pandemii COVID-19 i związane z nim ograniczenia w funkcjonowaniu gastronomii i turystyki. Zmniejszenie spożycia pozostałego drobiu w 2022 roku w porównaniu z 2021 rokiem, miało prawdopodobnie związek ze stosunkowo wysokim wzrostem cen pozostałego drobiu (o 34,3%). W 2005 roku najczęściej mięsa pozostałego drobiu spożywano w gospodarstwach rolników, a w 2022 roku w gospodarstwach domowych emerytów.

Tabela 2. Przeciętne miesięczne spożycie mięsa kur, kogutów, kurcząt w gospodarstwach domowych i z samozaopatrzenia oraz udział tego samozaopatrzenia

Wyszczególnienie	Lata										2022/ 2005
	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Spożycie mięsa kur, kogutów, kurcząt [kg/osobę]											I* [%]
Ogółem	1,36	1,38	1,36	1,36	1,34	1,31	1,32	1,32	1,23	1,20	88,2
Pracowników	1,21	1,25	1,25	1,23	1,22	1,19	1,21	1,22	1,13	1,11	91,7
Pracujących na własny rachunek	1,14	1,19	1,10	1,17	1,09	1,03	1,03	1,08	1,01	0,97	85,1
Rolników	1,40	1,43	1,47	1,54	1,54	1,44	1,47	1,49	1,30	1,23	87,9
Rencistów	1,69	1,82	1,75	1,77	1,82	1,84	1,84	1,80	1,77	1,60	94,7
Emerytów	1,73	1,78	1,72	1,72	1,66	1,68	1,70	1,67	1,58	1,56	90,2
Samozaopatrzenie w spożyciu mięsa kur, kogutów, kurcząt [kg/osobę]											I* [%]
Ogółem	0,13	0,10	0,07	0,07	0,06	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03	23,1
Pracowników	0,06	0,06	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	33,3
Pracujących na własny rachunek	0,04	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	25,0
Rolników	0,78	0,60	0,46	0,47	0,41	0,35	0,26	0,27	0,26	0,21	26,9
Rencistów	0,14	0,12	0,07	0,07	0,06	0,06	0,04	0,03	0,02	0,04	28,6
Emerytów	0,12	0,09	0,07	0,07	0,06	0,04	0,04	0,03	0,03	0,02	16,7
Udział samozaopatrzenia w spożyciu mięsa kur, kogutów, kurcząt [%]											U** [p.p.]
Ogółem	9,6	7,2	5,1	5,1	4,5	3,8	3,0	3,0	2,4	2,5	-7,1
Pracowników	5,0	4,8	3,2	3,3	3,3	2,5	2,5	1,6	1,8	1,8	-3,2
Pracujących na własny rachunek	3,5	3,4	2,7	2,6	1,8	1,9	1,9	1,9	1,0	1,0	-2,5
Rolników	55,7	42,0	31,3	30,5	26,6	24,3	17,7	18,1	20,0	17,1	-38,6
Rencistów	8,3	6,6	4,0	4,0	3,3	3,3	2,2	1,7	1,1	2,5	-5,8
Emerytów	6,9	5,1	4,1	4,1	3,6	2,4	2,4	1,8	1,9	1,3	-5,7

* I – wskaźnik dynamiki [%]

** U – różnica udziałów [punkty procentowe]

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS [2006, 2011, 2016-2023]

Tabela 3. Przeciętne miesięczne spożycie pozostałego drobiu i z samozaopatrzenia oraz udział samozaopatrzenia w gospodarstwach domowych

Wyszczególnienie	Lata										2022/ 2005
	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Spożycie mięsa pozostałego drobiu [kg/osobę]											I* [%]
Ogółem	0,18	0,14	0,17	0,21	0,22	0,22	0,21	0,23	0,22	0,18	100,0
Pracowników	0,14	0,11	0,14	0,17	0,18	0,18	0,18	0,20	0,19	0,16	114,3
Pracujących na własny rachunek	0,15	0,14	0,19	0,21	0,21	0,22	0,22	0,26	0,22	0,17	113,3
Rolników	0,38	0,24	0,21	0,27	0,23	0,20	0,22	0,18	0,16	0,16	42,1
Rencistów	0,18	0,16	0,20	0,25	0,25	0,27	0,26	0,29	0,27	0,21	116,7
Emerytów	0,23	0,22	0,26	0,32	0,34	0,34	0,33	0,35	0,33	0,27	117,4
Samozaopatrzenie w spożyciu mięsa pozostałego [kg/osobę]											I* [%]
Ogółem	0,06	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	16,7
Pracowników	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	25,0
Pracujących na własny rachunek	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	0,0
Rolników	0,34	0,20	0,16	0,17	0,12	0,09	0,09	0,06	0,05	0,05	14,7
Rencistów	0,06	0,03	0,04	0,03	0,02	0,02	0,01	0,00	0,02	0,01	16,7
Emerytów	0,05	0,03	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,00	0,01	20,0
Udział samozaopatrzenia w spożyciu mięsa pozostałego drobiu [%]											U** [p.p.]
Ogółem	33,3	21,4	17,6	14,3	9,1	9,1	4,8	4,3	4,5	5,6	-27,8
Pracowników	28,6	18,2	14,3	11,8	11,1	5,6	5,6	5,0	5,3	6,3	-22,3
Pracujących na własny rachunek	13,3	7,1	5,3	4,8	4,8	4,5	4,5	3,8	4,5	0,0	-13,3
Rolników	89,5	83,3	76,2	63,0	52,2	45,0	40,9	33,3	31,3	31,3	-58,2
Rencistów	33,3	18,8	20,0	12,0	8,0	7,4	3,8	0,0	7,4	4,8	-28,6
Emerytów	21,7	13,6	7,7	6,3	5,9	2,9	3,0	2,9	0,0	3,7	-18,0

* I – wskaźnik dynamiki [%]

** U – różnica udziałów [punkty procentowe]

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS [2006, 2011, 2016-2023]

W badanym okresie przeciętne miesięczne spożycie mięsa pozostałego drobiu z samozaopatrzenia zmniejszyło się znacznie we wszystkich grupach gospodarstw domowych badanych przez GUS (tabela 3). Zmalał też jego udział w konsumpcji drobiu. Największy udział spożycia mięsa pozostałego drobiu z samozaopatrzenia w ogólnym spożyciu tego drobiu występował w gospodarstwach domowych rolników, a najmniejszy w gospodarstwach domowych o najwyższym dochodzie rozporządzalnym na osobę, tj. pracujących na własny rachunek.

Zwiększeniu samozaopatrzenia w gospodarstwach domowych nie sprzyjały m.in. częstsze spożywanie posiłków poza domem, szeroka (i wciąż poszerzana) oferta produktów z drobiu w kanałach handlu detalicznego (w tym dań prawie gotowych i gotowych) i uwzględniających trendy prozdrowotne, różne mody i lepsze warunki utrzymania ptaków. Zmiany w miejscach zakupu żywności może potwierdzać wzrost liczby jednostek działających w gastronomii. W 2022 roku w porównaniu z latami 2005 i 2010 zwiększyła się liczba placówek gastronomicznych (odpowiednio o 70,3% i 40,3%) [GUS 2023b].

Produkty droższe będą prawdopodobnie częściej zastępować samozaopatrzenie w drób w gospodarstwach domowych osób o lepszej sytuacji materialnej, zwłaszcza tych, którzy wcześniej byli członkami gospodarstw domowych rolników. Pośrednie wsparcie dla pierwszej części tej konstatacji dotyczącej gospodarstw domowych o wyższych dochodach na osobę, może stanowić badanie Ewy Kieźel [2020]. Dotyczyło ono relacji pomiędzy sytuacją materialną a częstotliwością nabywania różnych grup produktów żywnościowych ekologicznych, w tym mięsa i przetworów mięsnych, z którego wynika, że im lepsza sytuacja materialna, tym większa częstotliwość nabywania produktów ekologicznych [Kieźel 2020].

Tym problemom mogą być poświęcone kolejne prace badawcze, dotyczące krótkiego i długiego okresu. Tworzenie niszowych produktów uwzględniających różne trendy, np. zdrowotne, dobrostanowe, będzie wspierane przez podmioty mające największy udział w handlu detalicznym i turystyce, również przez władzę publiczną, przemysł drobiarski, podmioty finansujące działalność, a także przez konsumentów. Podobne zmiany w spożyciu i w przemyśle drobiarskim jak w Polsce wystąpią w niektórych krajach rozwijających. Natomiast w gospodarstwach domowych o niskich dochodach miejsce spożycia naturalnego będą prawdopodobnie zajmować asortymenty zakupione na rynku z drobiu utrzymywanego konwencjonalnie. Przewidywania te mogą nie ziścić się, jeżeli wystąpi bardzo poważny i długotrwały kryzys gospodarczy lub wojna i nie będzie co najmniej wielomiesięcznej możliwości korzystania z internetu i innych form komunikacji na odległość, gospodarstwa domowe nie będą miały dostępu do energii lub dojdzie do bardzo dynamicznego rozwoju rynku mięs *in vitro* (w tym możliwość jego samodzielnego wyprodukowania w domu). W przypadku wystąpienia wojny może zwiększyć się pozycja drobiu (zwłaszcza kur) względem innych rodzajów mięs, ze względu na stosunkowo krótki cykl produkcyjny. W takiej sytuacji może znacznie zwiększyć się udział samozaopatrzenia w drób.

PODSUMOWANIE

W badanym okresie samozaopatrzenie w mięso drobiowe w gospodarstwach domowych zmniejszało się. Jego udział w spożyciu mięsa drobiowego, zarówno mięs z kur, kogutów, kurcząt, jak i pozostałego drobiu małał. Zmniejszaniu spożycia naturalnego sprzyjają zmiany w ofertach placówek handlu detalicznego, spadek liczby gospodarstw utrzymujących drób, zwłaszcza tych małych, wzrost dochodów rozporządzalnych na osobę. Asortyment wielu jednostek detalicznych został rozszerzony o tuszki i kawałki kurczaków wolno rosnących, ekologicznych, chowanych bez antybiotyków i karmionych w określony sposób, czasami łączących różne atrybuty (np. wykorzystywanie pasz bez GMO, nie stosowanie antybiotyków w całym cyklu życia ptaka, utrzymywanie w wolnym wybiegu, wydłużony cykl chowu), a także o asortymenty pochodzące z niszowych gatunków drobiu. W gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek notowano niższy poziom samozaopatrzenia niż w innych grupach gospodarstw domowych. Może to wynikać z częstszego spożywania posiłków poza domem, a także z wyższych dochodów rozporządzalnych na osobę.

BIBLIOGRAFIA

- Adamski Marek, Joanna Kuźniacka, Natalia Milczewska. 2017. Preferences of consumers for choosing poultry meat. *Polish Journal of Natural Sciences* 32 (2): 261-270.
- Augustyńska-Prejsnar Anna, Małgorzata Ormian, Grażyna Gajdek. 2014. Wybory rynkowe mięsa kurcząt brojlerów w opinii studentów (Market choices for broiler chicken meat in the opinion of students). *Journal of Agribusiness and Rural Development* 3 (33): 5-13.
- Borowska Agnieszka, Aneta Mikuła, Małgorzata Raczkowska, Monika Utzig. 2020. *Konsumpcja dóbr i usług w gospodarstwach domowych w Polsce* (Consumption of goods and services in households in Poland). Warszawa: SGGW.
- Brüntrup Michael, Franz Heidhues. 2002. Subsistence agriculture in development: its role in processes of structural change. *Research in Development Economics and Policy. Discussion Paper* 1: 1-30, https://entwicklungspolitik.uni-hohenheim.de/fileadmin/_migrated/content_uploads/DP_0_2002_Bruentrup_03.pdf, access: 10.10.2023.
- Buchenrieder Gertrud. 2007. *Conceptual framework for analysing structural change in agriculture and rural livelihoods*. Discussion Paper, No. 113, Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO), Halle (Saale), <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:gbv:3:2-11426>, access: 02.012.2023.
- Chmielewska Barbara. 1993. *Spożycie naturalne żywności w chłopskich gospodarstwach domowych* (Natural food consumption in peasant households). Warszawa: IERiGŻ-PIB.

- Chmielewska Barbara. 2000. Działalność pozarynkowa rolnictwa (Non-market activities in agriculture). *Ekonomista* 5: 689-713.
- Grzelak Aleksander. 2008. Związki gospodarstw rolnych z rynkiem z perspektywy mierników intensywności – na podstawie doświadczeń Polski po roku 1990 (The relationship of farms with market – the perspective of intensity measure base on polish experiences after 1990). *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy* 1: 25-49.
- GUS (Central Statistical Office, CSO). 2006. *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r.* (Characteristics of agricultural farms in 2005). Warszawa: Wydawnictwo GUS.
- GUS (Central Statistical Office, CSO). 2006, 2011, 2016-2023. *Budżety gospodarstw domowych w 2005 r., 2010 r. 2015-2022 r.* (Household budgets in 2005, 2010, 2015-2022). Dane niepublikowane (Unpublished data).
- GUS (Central Statistical Office, CSO). 2007-2022. *Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, ..., 2022* (Statistical Yearbook of Agriculture and Rural Areas, 2007, ..., 2022). Warszawa: Wydawnictwo GUS.
- GUS (Central Statistical Office, CSO). 2022. *Powszechny Spis Rolny 2020. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2020 r.* (General Agricultural Census 2020. Characteristics of agricultural farms in 2020). Warszawa: Wydawnictwo GUS.
- GUS (Central Statistical Office, CSO). 2023a. *Budżety gospodarstw domowych w 2022 r.* (Household budgets in 2022). Warszawa: Wydawnictwo GUS.
- GUS (Central Statistical Office, CSO). 2023b. BDL. Dane wg stanu na 2023.05.11 (Data as of May 11, 2023), <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica>, access: 06.11.2023.
- Kieźel Ewa. 2020. Zrównoważone zachowania konsumentów w sferze spożycia i ich racjonalność. [W] *Zrównoważona konsumpcja w polskich gospodarstwach domowych – postawy, zachowania, determinanty* (Sustainable consumer behavior in the sphere of consumption and their rationality. [In] Sustainable consumption in Polish households – attitudes, behavior, determinants), ed. S. Smyczek, 121-145. Katowice: Uniwersytet Ekonomiczny.
- Komor Agnieszka, Eugenia Czernyszewicz, Sebastian Białoskurski, Anna Goliszek, Wioletta Wróblewska, Joanna Pawlak. 2020. *Przemiany w konsumpcji żywności w Polsce w świetle uwarunkowań społeczno-ekonomicznych* (Changes in food consumption in Poland in the light of socio-economic conditions). Radom: Instytut Naukowo-Wydawniczy „Spatium”.
- Kos Czesław, Jan Nowak. 1988. *Tendencje spożycia żywności w wybranych krajach RWPG i EWG* (Food consumption trends in selected COMECON and EEC countries). Warszawa: PWN IRWiR PAN.
- Kostov Philip, John Lingard. 2004. Subsistence agriculture in transition economies: its roles and determinants. *Journal of Agricultural Economics* 55 (3): 565-579. DOI: 10.1111/j.1477-9552.2004.tb00115.x.

- Kwasek Mariola. 2002. *Poziom życia rolników w ostatniej dekadzie XX wieku* (The living standard of farmers in the last decade of the 20th century). Warszawa: Wydawnictwo IERiGŻ-PIB.
- Kwasek Mariola. 2012. *Wzorce konsumpcji żywności w Polsce* (Food consumption patterns in Poland). Warszawa: Wydawnictwo IERiGŻ-PIB.
- Rejman Krystyna. 2010. *Spożycie żywności i zachowania żywieniowe wśród ludności o niskich dochodach w Polsce oraz wnioski dla polityki wyżywienia* (Food consumption and eating behaviors among low-income people in Poland and conclusions for food policy). Warszawa: SGGW.
- Sojkin Bogdan. 1994. *Determinanty konsumpcji żywności. Analiza hierarchiczna* (Determinants of food consumption. Hierarchical analysis). *Zeszyty Naukowe. Seria 2. Prace Habilitacyjne/Akademia Ekonomiczna w Poznaniu* 135: 1-152.
- Stanisławska Joanna, Agnieszka Kozera, Romana Głowicka-Wołoszyn. 2014. *Samozapotrzenie a sytuacja finansowa gospodarstw domowych rolników w Polsce w 2010 roku* (Self-supply and the financial situation of farmers' households in Poland in 2010). *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu XVI* (1): 195-200.
- Świetlik Krystyna. 2008. *Ceny żywności w procesie rynkowych przemian polskiej gospodarki (1994-2004)* (Food prices in the process of market transformation of the Polish economy (1994-2004)). Warszawa: Wydawnictwo IERiGŻ-PIB.
- Trębska Paulina. 2016. *Znaczenie spożycia naturalnego w wiejskich gospodarstwach domowych wyodrębnionych według cech społeczno-ekonomicznych* (The importance of natural consumption in rural households separated according to socio-economic characteristics). *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 115: 117-126. DOI: 10.22630/EIOGZ.2016.115.36.
- Trębska Paulina. 2020. *Determinanty samozapotrzenia żywnościowego w wiejskich gospodarstwach domowych* (Determinants of food self-supply in rural households). Warszawa: SGGW.
- Zalega Tomasz. 2012. *Konsumpcja. Determinanty, teorie i modele* (Consumption. Determinants, theories and models). Warszawa: PWE.
- Zawadzka Danuta. 2015. *Mięso i przetwory*. [W] *Konsumpcja żywności w Polsce w latach 2004-2014. Uwarunkowania i tendencje* (Meat and processed. [In] Food consumption in Poland in 2004-2014. Conditions and trends), ed. Krystyna Świetlik, 155-175. Warszawa: Wydawnictwo IERiGŻ-PIB.
- Zegar Józef Stanisław. 2007. *Kwestia gospodarstw samozapotrzeniowych w Polsce* (The issue of self-supply farms in Poland). *Wież i Rolnictwo* 1 (134): 33-57.

CHANGES IN CONSUMPTION AND THE ROLE OF SELF-SUPPLY IN POULTRY MEAT IN POLAND IN THE YEARS 2005-2022

Key words: households, poultry meat, consumption, subsistence farming, retail price

ABSTRACT. The aim of the article is to recognition changes in the consumption of raw poultry meat (chilled and frozen) in households according to socio-economic groups of the population, with particular attention to self-supply. In the long term, self-supply of poultry shows a tendency to decrease its level, and it varies among the studied groups, which is confirmed by the research. To achieve the purpose of the study, descriptive statistics methods (analysis of changes over time and structure analysis) and household budget surveys conducted by the Central Statistical Office were used. The study covers the years 2005, 2010 and 2015-2022. Natural consumption of poultry meat (including meat from hens, cockerel and chickens as well as other poultry) decreased in all household groups. The decreasing self-consumption of this meat was accompanied by a lower share of self-supply in its consumption. During the period under study, the largest amount of self-supplied poultry was consumed in farmers' households, the least in self-employed households. In higher-income households, part of the self-supply of poultry is probably more often replaced by niche and processed products and meals eaten away from home, while in low-income households – by products from conventional poultry. Reducing the number of farms keeping poultry will not contribute to increasing self-supply.

AUTHOR

DOROTA PASIŃSKA, PHD

ORCID: 0000-0003-4363-9202

Institute of Agricultural and Food Economics

– National Research Institute

e-mail: pasinska@ierigz.waw.pl

Proposed citation of the article:

Dorota Pasińska. 2024. Zmiany spożycia i rola samozaopatrzenia w mięso drobiowe w Polsce w latach 2005-2022. *Annals PAAAE* XXVI (1): 228-241.